

Sandhamn

Sandhamn är för många känt som seglarmetropolen och partystället i Stockholms skärgård. Platsen är dock mycket mer än så och ett besök utanför sommarens semesterperioder ger ett helt annat intryck. Lugnet råder. Inte minst vintertid.

SANDHAMN ANVÄNDS OFTA som benämning på hela Sandön, men namnet syftar egentligen på det gamla lotssamhället på öns norra del. På Sandön finns drygt hundra bofasta personer. Turismen har varit stark på ön sedan slutet av 1800-talet då den reguljära båtförbindelsen med Stockholm startade. Ön är belägen i Värmdö skärgård cirka fem mil öster om Stockholm.

Biotopen består till stor del av tallskog med en markbädd av ljung, blåbärsris och mossor. Tidigare var ön betydligt mer öppen med större områden av öppna sandfält. Med tiden har tallskogen brett ut sig och täcker nu öns huvudsakliga yta. Spridda lövskogspartier finns längs öns kustlinje och kring bebyggelsen. Stränderna har karaktär av sand- och klapperstensstränder med omväxlande utbredning med på sina ställen lågt växande vegetation. Vattnen runt ön är mestadels långgrunda.

Fågelskådare har besökt Sandhamn sedan lång

tid tillbaka men bara sporadiskt. Att vara ensam skådare på en dagstur är inte ovanligt.

SENA FLYTTARE KVAR I DECEMBER

Skärgårdsvintern bjuder på olika slags upplevelser och utdelning beroende på väder och temperatur. Vinterns inledning är allt som oftast mild och december brukar vara en förlängning på november. Kylan kommer sällan innan nyår, så en eventuell isläggning på större vatten kan man som regel räkna med tidigast i januari.

Ännu in i december dröjer sig vissa sena flyttare kvar och är det milt finns det fortfarande föda i den ilandspolade tången och längs stränderna i övrigt. Besökaren kan då finna för årstiden lite sällsyntare tättingar såsom piplärkor, ärlor och lärkor. Mildväder i skärgården vid den här tiden brukar följas av blåst. Runt ön samlas det en hel del sjöfågel, men större antal och koncentrationer uteblir oftast då det är milt. Kustsnäppa sågs 1982

FOTO: NICLAS AHLBERG/N

Alexanderudden
är en given plats
att besöka på
morgonen eller
under förmiddagen.

och är den sällsyntaste decemberarten som noterats enligt Artportalen. Andra exempel på mer sällsynta decemberarter är tofsvipa, trädlärka och sädesärta.

KÖLDKNÄPPAR GER ANSAMLINGAR AV SJÖFÅGEL

Om den riktiga vintern gör entré, så är det i regel under januari. Större mängder sjöfågel koncentreras runt ön särskilt vid en kombination av kyla och svag vind. Vid de rätta förutsättningarna kan knipa, vigg och alfågel ses i fyrsiffriga antal, knöl- och sångsvan, gräsand, storskrake och salskrake i tresiffriga antal. Vid långvariga köldknäppar fylls det efterhand på med allt fler sjöfåglar.

En av de allra mest anmärkningsvärda fåglar som anträffats på Sandhamn är den spetsbergsgrißla som sköts på ön vintern 1912. Den finns bevarad och uppstoppad på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm.

MÅNGA TREVLIGA ÖVERVINTRARE

Kombinationen av höga antal sjöfågel och möjligheten att hitta för årstiden lite sällsyntare arter kan med andra ord ge fin utdelning på årslistan.

FOTO: NICLAS AHLBERG/N

Sandön domineras av tallar med ljung, blåbärsris och mossor på marken.

Periodvis samlas stora mängder sjöfågel utanför Sandön.

Trevliga januariarter är tretåig mås, vittrut, jaktfalk (ett ovaliderat fynd i Artportalen), trädlärka, berglärka och sädesärta.

Hela vintern finns möjlighet att se övervintrare såsom bläsand, snatterand, kricka, brunand, bergand, ejder, svärta, sjöorre, småskrake, lommar, tobisgrißla, skärnsnäppa, piplärkor och snösparvar.

Måsfåglar ses i varierande mängd. I takt med att vintern fortskrider brukar det bli färre lite roligare tättingar längs stränderna.

Sandhamn vintertid visar olika sidor och ger olika utdelning beroende på om det är en mild och blåsig gråvinter eller en riktig vinter med högtrycksbetonat väder, kyla och is på fjärdarna med öppna råkar lite här och där runt ön.

VÅR MED EJDRAR – OCH KANSKE EN PRAKTEJDER

Om vintern dröjer sig kvar även en bit in i mars har man fortfarande möjlighet att se större mängder rastande sjöfågel. Vårens ankomst varierar, men är i regel i full gång i början av mars. Alförrädare och praktejder är exempel på mer sällsynta arter som anträffats under mars. I april har det tunnats ut rejält med övervintrande änder. Däremot toppar rastande ejder och alfågel som är på väg norrut.

Ejder har rastat i femsiffriga och alfågel i fyrsiffriga antal.

Praktejder och tjäder är trevliga arter som anträffats under april. Bland

FOTO: PER ASBERG

rastande vårfåglar har ringtrast, svart rödstjärt och forsärla observerats.

GOD CHANS ATT HITTA NYA ARTER FÖR ÖN

I maj rastar det ännu en hel del ejder och alfågel. Besökaren kan vänta sig typiska kustfåglar av en mängd arter som hävdar revir.

Bland tättingarna har bland annat mindre flugsnappare, svart rödstjärt och rosenfink noterats. Andra roliga arter som setts i maj är prutgås, kustpipare, smalnäbbad simsnäppa och turkduva.

Besökaren har mycket goda möjligheter att hitta nya arter för ön, pricka in större ansamlingar av rastande tättingar längs stränderna och bra sträckdagar med en blandad repertoar av arter. Sträckskådning kan rekommenderas från någon av obsplatserna där det är värt att lägga extra tid (se karta).

I juni övergår våren till sommar och besökaren har ännu goda möjligheter att pricka in större ansamlingar av rastande tättingar. Vårsträcket avslutas i skiftet maj/juni med de arktiska vadarnas och prutgässens passage. Intressanta arter som

noterats under juni är kentsk tärna, sommargylling, busksångare och gulhämpling. Nattskärnan hörs spela på ön vissa år.

Lagom till skolavslutningen ändrar Sandhamn karaktär. Ön fylls av sommarboende och besökstrycket från turister blir högt. I juli är Sandhamn mycket välbesökt och man träffar på människor överallt på ön.

I mitten av månaden är höstflytten redan i full gång, vissa dagar med sträckande arktiska vadare, tärnor och måsar. Sträcklederna för vadare är splittrade förbi Sandhamn. Då vadarna går högt och på bred front kan det vara värt att lägga tid på Kvarnberget. Det går en fin sträckled mellan Västerudden och Vindalsö – en trevlig morgonlokal tack vare det fina medluset. Det är dock alltid värt att lägga krut på Alexanderudden, Sydudden eller Oxudden. Regionalt och för juli intressanta arter som observerats är gråhakedopping, blå kärrhök och turkduva.

I AUGUSTI DRAR TÄTTINGSTRÄCKET I GÅNG

I augusti är Sandhamn fortsatt välbesökt fram till

Större korsnäbb
hör till de arter som
häckar på ön.

Trovill, en av uddarna på öns sydöstra del.

skolstarten och därefter lägger sig åter lugnet över ön. Vadar-, mås- och tärnsträcket fortsätter samtidigt som tropikflyttande tättingar och en del rovfågel börjar röra på sig. Två långstannande tofslärkor höll till kring Trovill från augusti till oktober 1984.

I september är sträcket av gäss och simänder i gång på allvar. Tättingsträcket domineras oftast av bofink, siskor och ängsplärkor mixat med andra arter. Det passerar även en del rovfågel. Längs stränderna och i tallsko-gen precis innanför och kring bebyggelse rastar det en hel del tättingar vissa dagar. Intressanta arter som noterats under september är aftonfalk och videsparv.

I oktober börjar det åter fyllas på med rastande änder runt ön. När sidensvansfloccar börjar dyka upp, liksom rastande snösparvar längs stränderna, vet man att hösten kommer en bra bit på väg. Oktober har levererat en del ovanliga arter såsom bronsibis, tajgablastjärt och isabellastenskvätta. Praktejder, ringtrast, tajgasångare och berglärka är exempel på andra mer sällsynta arter som noterats under månaden.

I november blir det efterhand allt färre rastande tättingar samtidigt som fler änder gör sig redo att övervintra. Fågelaktiviteten är nu alltsomoftast ganska dämpad, men inte desto mindre spännande. Senhösten är en mycket intressant tid i skärgården med chans

att finna ovanliga arter. I november har tre-tåig mås och tallbit noterats.

UPPLÄGG FÖR EN DAGSTUR

Ett trevligt upplägg som lämpar sig väl året runt är att ta första morgonbåten från Stavnäs och börja skåda redan på däck när färjan ännu ligger i hamn. Rastande och sträckande fåglar passerar på vägen ut.

Färjan lägger till i byn. Ta en koll i hamnen och sedan från Dansbaneberget innan färden ganska raskt går vidare ner till Alexanderudden eller Sydudden för att ta tillvara på morgon- och förmiddagsaktiviteten. Promenaden från byn till någon av uddarna är cirka två kilometer lång.

Här är det trevligt att lägga en del tid för att se om det rör sig något över havet eller i luften. När man sedan känner för att traska lite är det lämpligt att kolla av runt Kniphalsen och sedan röra sig längs stränderna mot Oxudden, vidare mot Västerudden och Kvarnberget för att avsluta i byn.

Fåglarna hittas främst längs stränderna och i anslutning till bebyggelse där det kan finnas matningar. Inne på ön är det oftast art- och individfattigt.

Tubkikare rekommenderas starkt för att få ut så mycket som möjligt av besöket. En vandring runt ön är cirka sju kilometer lång. ■

Hur tar jag mig dit?

Buss 433/434 går från Slussen till Stavnäs vinterhamn. För bilburna finns gott om parkering. Reguljär båttrafik går därifrån året runt, och man kan även åka hela vägen från Stockholm. Gästhamn finns. Inför besöket, se www.destinationsandhamn.se, www.sandhamn.se, www.sl.se och www.waxholmsbolaget.se.

Tillgänglighet

Lokalen passar alla typer av besökare. Det är lätt att hitta och ta sig fram. Terrängen är relativt plan och lite bredare grusvägar finns, liksom vältrampade stigar.

Antal fågelarter som setts på lokalen

Drygt 200.

Häckfåglar

Större strandpipare, roskarl, skräntärna, kustlabbe, svarthakedopping, nattskärna, större korsnabb, tofsmes, gråsparv.

Exempel på rariteter som setts

Bronsibis, spetsbergsgrißla, tofslärka, tajgablastjärt och isabellastenskvätta.

Sevärdheter i omgivningarna

Det gamla tull- och lotssamhället samt havsfruns grotta. Kajak kan hyras, vilket innebär en möjlighet att utforska andra öar i skärgården som saknar reguljär förbindelse om man inte själv har båt. Annars uppmuntras till besök på andra öar med reguljär förbindelse i skärgården. Skådaraktiviteten är gles. Med egen eller hyrd båt öppnas oändliga möjligheter att utforska Stockholms skärgård.

Lokalförening

Värmdö Fågelklubb
www.varmdofagelklubb.se

Övrigt

Övernattningsmöjligheter finns, liksom åretruntöppen livsmedelsbutik och restaurang.